

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 53
Sayfa/Page: 31-54
ISSN: 1302-6879

Toplumsal Cinsiyet Kavramı Bağlamında Feminist Yaklaşımların Bir Analizi

An Analysis of Feminist Approaches in the Context of the Concept of Gender

• Abdullah EROL*

*Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Van/Türkiye
Dr. Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations, Van/Turkey
aerolh30@gmail.com
ORCID : 0000-0002-8882-5853

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
01/07/2021
Kabul Tarihi / Date Accepted:
17/08/2021
Yayın Tarihi / Date Published:
30/09/2021

Atrf: Erol, A. (2021). Toplumsal Cinsiyet Kavramı Bağlamında Feminist Yaklaşımların Bir Analizi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 53, 31-54.

Citation: Erol, A. (2021). An Analysis of Feminist Approaches in the Context of the Concept of Gender, *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 53, 31-54.

Öz

Aydınlanma sonrası toplumsal değişim ve dönüşümü anlamaya çalışan birçok kuram; toplum, aile, kişi ve devlet gibi unsurlara da yeni roller belirlemeye yönelik söylemler geliştirdi. Söz konusu sosyal kuramlar toplumsal, ulusal ve uluslararası arenada önemli etkiler oluşturdu. Birçok açıdan etkili olan kuramlardan bir tanesi de feminizm ideolojisidir. Bu ideoloji homojen bir eleştiri kümesine sahip olmamakla beraber özellikle 1970'lerden sonra tanımlanan gender/toplumsal cinsiyet, sex/cinsiyet “ana akım” kavramlar üzerinden uluslararası hukuk ve sözleşmelerde daha fazla etkili olmaya başlamıştır. Toplumsal cinsiyet kavramının “hegemonik” okunuşu cinsiyet kavramının “anarşist” duruşu yeni anlam kümeleri oluşturarak önemli tartışmalar geliştirmiştir. Bu çalışmada ana akım olarak isimlendirilen toplumsal cinsiyet kavramı içinde kümelenen destekleyici kavramlar üzerinden çeşitli problem cümleleri tanımlanmıştır. Birinci problem cümlesinde özellikle temel argümanları oluşturan ana akım “toplumsal cinsiyet” kavramı ile ilişkili olduğu düşünülen cinsiyet, cinsellik, cinsel kimlik, cinsel yönelim, heteronormatif, non-binary gender, ataerkil, anaerkil, biyolojik determinizm gibi kavramların teorik yaklaşımları ile bu kavramların lokal ve derin analizlerdeki yeterliliği tartışıldı. Daha sonraki problem cümlesi “gender” kavramının hedonistçi tutumu ile biyolojik determinizmin istisnalardan yola çıkarak radikal şekilde reddi tartışıldı. Üçüncü problem cümlesi ise insan türünün devamını sağlayan üreme özelliğini kültürel tercih ya da zorlamaların bir sonucu olarak görme düşüncesinin gender kavramında ön plana çıkmasının sonuçları üzerinde düşünüldü.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, toplumsal cinsiyet, cinsel kimlik.

Abstract

Many theories trying to understand social change and transformation after the Enlightenment; He also developed discourses to determine new roles for elements such as society, family, person, and the state. These social theories have had significant effects in the social, national, and international arenas. One of the influential theories in many ways is the ideology of feminism. Although this ideology does not have a homogeneous set of criticism, especially after the 1970s, it has begun to be more influential in international law and conventions through the "mainstream" concepts of gender and sex. The "hegemonic" reading of the concept of gender and the "anarchist" stance of the concept of gender have created important debates by creating new meaning sets. In this study, various problem statements have been defined over the supporting concepts clustered within the concept of gender, which is called the mainstream. In the first problem sentence, the theoretical approaches of the concepts such as gender, sexuality, sexual identity, sexual orientation, heteronormative, non-binary gender, patriarchy, matriarchy, biological determinism, which are thought to be related to the mainstream concept of "gender", which constitutes the main arguments, and the local and cultural implications of these concepts. Its adequacy in the deep analysis was discussed. The next problem statement was the hedonistic attitude of the concept of gender and the radical rejection of biological determinism based on exceptions. In the third problem sentence, the consequences of seeing the reproductive feature, which ensures the continuation of the human species, as a result of cultural preference or coercion, came to the fore in the concept of gender.

Keywords: Feminism, gender, sexual identity.

Giriş

Aydınlanma sonrası kristalleşen sosyal kuramların bir kısmı zamanla kendilerini yenilemeye de devam etti. Feminist hareket de dinamik, geçirgen ve entegrasyona uygun özelliği ile ulusal ve uluslararası platformlarda etkili bir siyaset oluşturdu. "Çapraz kesen bir ideoloji" olarak feminizm modern, post modern ve psikanaliz gibi çeşitli fikirlerden beslendi (Heywood, 2011:256). Feminist hareketin kendi içindeki çeşitliliği zaman zaman sofistike, kaotik, iç içe geçmiş bir tartışma havuzu oluşturdu. Sistematik bir hareket olarak ilkin ABD'de kadınlara "oy hakkı" verilmesi çalışmaları ile kolektifleşen hareket siyasal bir tepki olarak ortaya çıktı. İkinci dalga olarak bilinen süreç, yeni kavramlarla daha önemli tartışmaların başlamasına yol açtı. Bu dönemde kadınların çalışma ve toplumsal yaşamda, normlarda eşitlik arayışı üzerinde duruldu. Özellikle üçüncü dalga ile cinsiyet, ırk, kültür, din, renk vb. kimlikler referanslı tartışmalar yapıldı. Bu süreçlerde "gender/toplumsal cinsiyet-sex/cinsiyet" ikilemi üzerinden geliştirilen tartışmalar her dönemde başvurulan ana kavramlar haline geldi. Sonraki süreçlerde sadece kadın hakları değil aynı zamanda "bio-

determinist” düşüncelere de karşı post modern savlar geliştirildi. Bu savlar ile beraber sadece kadınları değil aynı zamanda deontolojik tartışmaları hızlandıran bir trend oluşturulmuş ve genel geçer, kadim, normatif, statik değerler açısından “sapkın” olarak görülen “tercihler” için temel bir apoloji oluşmuştur. Günümüzde dördüncü dalga feminizm olarak isimlendirilen, “sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen kadın aktivizmlerine bağlantılı şekilde tartışılmaktadır (Kowalska, 2017: 2).

Türkçe’ye “toplumsal cinsiyet” olarak çevrilen “gender”¹ genel olarak toplumun kişilere özelde kadına yüklediği rolün olumsuz etkilerinden bahsederken kavram meta düzeyde bütün insanların minimal ve özel olan “cinsel tercihlerinin” belirlemeye yönelik bir savunu olarak daha fazla ses getirdi. Toplumun iş bölümü, çalışma, paylaşma, mekân, söylem gibi konularda geliştirdiği değerlerin kadın aleyhine alanlar oluşturduğunu çeşitli akademik çalışmalar üzerinden dillendiren feminist hareket “gender” kavramı ile “gender expression”, “gender non-conforming”, “transgender”, “transsexual”, “trans”, “transitioning”, “sex”, “indeterminate sex”, “intersex”, “sexual orientation” gibi terimler ile daha fazla rağbet görmeye başladı. Bu tartışmanın popüler olması bununla beraber “gender” üzerinden yapılan tartışmaları önemli ölçüde “daralttı” ve yüzeysel ama “ucu açık” bir tartışma platformu geliştirmesine zemin oluşturdu.

Bu çalışmada “gender” kavramının farklı yansımalarının ve “sex” olarak doğumla gelen cinsiyetin her halükârda belirleyiciliğinde “dışsal” faktörlerin de etkili olabileceği yani “etkileşimle ve yönetimle” böyle bir tercihin şekillendiği mutlak anlamda “beden” üzerinde yapılan ve nötr gibi görünen profil taleplerinin aslında daha da “işlenmiş” olup olmadığı argümanı tartışıldı.

Bu tartışma “gender” kavramının “cinsellik” üzerinden belirginleşen argümanları üzerinden sürdürüldü. Kavram ile ilgili tartışmayı açabilmek için çeşitli soru başlıkları altında diyalektik tartışavurumlarda bulunuldu.

Öncelikle sosyal kuramların Batı’daki tezahürleri üzerinden düşünerek fraktal bakıldığında önemli bir mühendislik ve tasarımın olup olmadığı tartışa gelen bir sorundur. Bu bağlamda Marksistlerin toplumsal eşitsizliği; sınıfsız toplum, kolektif bir proletarya bilinci ve ortak mülkiyete geçme ile sağlanacağına olan inancı, liberallerin münferit serbest girişimlerinin birey üzerinden inşası ile adaletin /

¹ Türkçe’ye “toplumsal cinsiyet” olarak çevrilen “gender” kavramı makalede tercüme edilmeden aynı şekilde kullanıldı. Kavramın olduğu gibi kullanılması toplumsal cinsiyet ile ilgili tartışmaların bizim deneyim ve anlamlandırılmamızla sınırlı kalma olasılığından kaynaklanmaktadır.

mutluluğun sağlanacağına olan inancı, feministlerin kadın-erkek eşitsizliği üzerinden geliştirdiği ve özellikle gender tartışmaları ile başlayan cinsel kimlik argümanlarının ortaya koyduğu çözümlerinin birer toplumsal mühendislik örneği olup olmadığı önemli bir problemdir (Dembroff, 2016:3).

Toplumsal mühendislik sadece mevcut durumun eleştirisi olarak görülmez. Aynı zaman da mevcut durumun tasfiyesi olarak görülür. Bu tasfiye ile varolanın yerine tasarlanmış, devrimci/zorlayıcı ya da hegemonya/ikna edici (evrim içeren) yöntemlerle değişim-dönüşümün sağlanması amaçlanır. Toplum mühendisleri sadece “bir davet ya da bir açıklama” değil aynı zamanda ya evrimci ya da devrimci bir sürecin olmasına yönelik zorunlu, hegemonik determinist bir sonucu da içinde barındırır. Bu açıdan feminist hareketin tedrici bir yöntemin dönüşüm ve değişimi sağlayacağına ilişkin politikalar geliştirip geliştirmedeği önemlidir. “Zorlayıcılık” güç ve iktidar ile ilgili olduğundan dolayı Sosyalist ve Liberal deneyimler bu sürecin zorunlu-determinist politikalarını ulus ve uluslararası arenada geliştirdikleri politikalarla gerçekleştirmektedir. Feminist hareketin toplum tasarımı ise yeni bir anlama ve yorumlama üzerinden belirginleşir.

Özellikle 1970’lerden sonra feminist hareket uluslararası çalışmaları ve örgütler üzerinden ulusal politikaları da sarsacak etkili ama tasarım içerdiği de tartışılan bir platform oluşturdu. Bu bağlamda ulusal yönetimler çeşitli ulusal/iç düzenlemelerle ve uluslararası örgütler feminist talepleri dikkate almaya başladı. Şüphesiz bu taleplerin dikkate alınmasında en etkili olan “üçüncü dalga” olarak bilinen süreçte kadın-erkek arasındaki ilişkiyi anlamada üretilen anahtar kelimeler “sex/cinsiyet” ve “gender/toplumsal cinsiyet” kavramların yoğun şekilde kullanılması oldu.

Bu kavramlar üzerinden gelişen tartışmalar farklı kliklerin argümanlarının da eklektik bir dil ile platformda yer almasına imkân sağlamıştır. Bu süreçte “sex” ve “gender” kavramları homojen bir anlam üzerinden değil heterojen denilebilecek çok çeşitli anlama ve anlamlandırmalar yoluyla önemli diyalektikler doğurmuştur. İlk bakışta homojen bir platform gibi görünen zihinsel çabalar sofistike, kaotik ve tasnif etmeyi gerektiren araçlara ihtiyaç duymaktadır.

“Gender” kavramının Oakley’in “Sex, Gender and Society” (2016) çalışmasında kadın-erkek bağlamı üzerinden gelişen popülaritesi “non-binary gender” kavramlaştırması ile daha karmaşık bir mahiyet kazandı. Bu haliyle “gender” kavramının “hegemonik” içeriği “sex” kavramının “anarşist” duruşu yeni anlam kümeleri oluşturarak önemli tartışmalar geliştirdi. Aydınlanma sonrası kuramların “mutlu”, “adil”, “eşit” gibi kavramlar üzerinden

geliştirdikleri, tasarladıkları toplum modelleri metodolojik farklılıklara rağmen önemli inanılabilirlik gerektiriyordu. Marksizm'deki sınıfsız toplum fiziksel, biyolojik veya anatomik bir eşitliği değil "homo faber" ile müdahale edebileceği ekonomik bir eşitliği amaçlıyordu. Feminist hareketin ana akım kavramlarından olan "gender" önce iş bölümü, statü, sınıf gibi sosyal tabakalar için eşitlik tartışmaları geliştirirken daha sonra fiziksel, anatomik ve biyolojik farklılıklara karşı da "cinsel kimlik" kavramı üzerinden "tercih" eşitliği düşünölmeye başlandı. Dolayısıyla "gender" kavramı iki farklı anlam ve argümanın besleyici önemli bir arter damarı olarak şekillendi. Ana akım "gender" kavramının son tartışmaları "gender expression", "gender non-conforming", "transgender", "transsexual", "trans", "transitioning", "sex", "indeterminate sex", "intersex", "sexual orientation" gibi daha çok "verili" olan biyolojik, anatomik, fizyolojik koşulları tartışma ve tercih konusu olarak afişe eden bir argümanlar sundu. Doğal ve verili olana müdahale gerektiren bu "gender" yaklaşımı; aynı zamanda insan türünün devamlılığına ve ontolojik tartışmalara konu olabilecek önemli diyalektikler oluşturdu.

Bu çalışmada konuyla ilgili çeşitli kavramların lokal analizlerde ve genelleştirmelerde yeterliliği sorgulanarak "gender" kavramının "hedonizm" bağlamında geliştirilen anlamının oluşturduğu radikal yansımaları; insanın doğaya ve kendi doğasına müdahalesinin ihtimali ve olası sonuçları tartışılacak.

Gender/Toplumsal Cinsiyet & Sex/Cinsiyet

Türkçeye "toplumsal cinsiyet" ve "cinsiyet" olarak çevrilen "gender" ve "sex" kavramları güzel bir çeviriye sahip olmakla beraber her çevirinin daraltıcı ya da bulunduğu dildeki anlam zenginliği ve farklılığı oranınca kısıtlılığı, deneyim farklılığı anlamada önemli bir "önyargının" bulunduğu fikrini akla getirir. "Gender" kelimesinin kökeni üretme, doğurma anlamına gelen "gen" kelimesinden türetilmiştir. Bu çerçevede "gender" kelimesinin etimolojik olarak Batı akademik dünyasındaki gelişimine bakıldığında kelimenin önceleri tür, sınıf daha sonraları cinsiyet, karakter, ırk, rütbe anlamında kullanıldığı görülür. Kelime daha sonraları konuşma dilinde erotik çağrışımlar içermeye başladı. Feminist yazılarla beraber ise kelime biyolojik nitelikler kadar sosyal nitelikleri de içeren anlamlar kazandı.²

Böylece gender, feminist ideolojinin önemli bir kavramı olarak öne çıkmış ve kendi içinde heterojen açılımlara müsaade etmiştir. Gender kavramının belirginleşen cinsel ve cinsel kategoriler, kimlikler

² <https://www.etymonline.com/word/gender> (Erişim Tarihi: 11.07.2021)

üzerinden yapılan tartışmalar 1960'larda ABD ve Batı Avrupa'da politik feminizmin gölgesi altına kalmıştı. İkinci dalga olarak bilinen politik feminist hareket daha çok kadın hakları, kadın kimliği ve kadın-medya, kadın-kültür ilişkileri üzerinde durdu. Bu dönem ve sonrasında feminist düşünürler sadece post modern bir metodoloji benimsemedi. Aynı zamanda içten içe derinlemesine sosyal düzene müdahale etme, tasarlama ve yeni bir post epistemoloji ortaya koymaya yönelik aktivitelerde de bulundular. Gender/toplumsal cinsiyet teorisi geniş bir okur kitlesi elde etti ve ilk teorik titizliğini, Simone de Beauvoir, Luce Irigaray, Helene Cixous gibi düşünürler yaptı.³

Gender feminist hareketin ikinci dalga olarak ifade edilen dönemde iyice belirginleşmiştir. 1970'lerden itibaren kadınlık ve erkeklik algoritması üzerinden "sosyal cinsiyet", "erkek/kadın", "cinsiyet farkı" gibi çeşitli kavramlar üretilmiştir. Bununla beraber üretilmiş kavramlardan hiçbiri "gender" kavramı kadar etkili ve çalışmalarda mümbit olmamıştır. Kavramı geniş ve tartışılabilir anlamlar üzerinden işlevsel kılan düşünürlerden biri Joan Wallach Scott'tur. Scott, gender kavramı ile iki kavramı birbirine bağlar: ilki "sosyal ilişkilerinin kurucu bir unsuru olarak cinsiyet farklılığı", ikincisi ise "iktidar ilişkilerini göstermenin bir yolu" olarak. Bu anlam aslında Michel Foucault'un iktidar kavramını ele alışına yakındır. Bununla beraber Scott, kültürel olarak süregelen bütün semboller, imgelemeler, oluşturulan normatif kavramlar ve bunların inşacı siyaset, ekonomi, din gibi referansları esas aldı. Scott'un iktidar ve kadın bağlamından ele aldığı kavram çeşitli şekillerde eleştirildi fakat kavram çoklu okumalarla akademik dünyada anahtar bir işlev kazandı. Gender kavramı aslında 1950'li yıllarda psikolog ve seksolog John Money tarafından hermafroditizm bedenlerle ilgili çalışmalarında yer aldı (Doellinger von, 2018:2). Bu kavram Robert Stoller tarafından 1968 yılında "Sex ve Gender" kitap çalışmasında cinsiyet kimliği bağlamında yeniden ele alındı (Green, 2010:1457-1465). Kavramın ilk belirlendiği alan aslında hermfroditizm; bedensel özellikleri nedeniyle kişinin cinsiyeti hakkında şüphe oluşturan fizyolojik durumlara karşılık geliyordu (Cortez vd., 2019:4). Kavram daha çok hermafroditizm olarak adlandırılan bedensel özelliklere sahip insanlar üzerinde çalışma yaparken sonraki süreçlerde bu özelliklere sahip olmayan "tercihlerin" birleştiği bir çerçevede kullanılmaya başlandı.

Scott, kadın çalışmaları ile ilgili iddiaların, kadın-erkek arasındaki eşitsizliğin ele alındığı anlatımların tarih dışı ve indirgemeci yaklaşımını eleştirmiş; J.Derrida'nın "yapısökümcülüğünü ve

³ <https://iep.utm.edu/literary/#H8> (Erişim Tarihi: 05.07.2021)

Foucault'un "dağınık iktidar" kavramlaştırmasından esinlenerek çalışmalarını güçlendirmiştir (Meyerowitz, 2008: 1347). Scott maddi ve sembolik kaynaklar üzerinden farklı şekillerde kontrol sağlayan "dağınık iktidar"ın gender'in gücün kavranması ve inşasında yer aldığını düşünüyordu (Cortez vd., 2019:2). Gender kavramı sadece Scott'un belirlediği mahiyet içinde kalmadı. Jürgen Habermas ve Nancy Fraser gibi çeşitli düşünürlerin kavram üzerindeki analizleri daha fazla referans almaya başladı. Bununla beraber Scott'a eleştiri getiren yazarlarda da "gender" kavramı önemli bir tesir oluşturdu (Meyerowitz, 2008: 1348-1349). Böylece eleştirilere rağmen "gender" heterojen tartışmaları içinde barındıran feminist hareket için önemli bir ana akım kavram olarak günümüze kadar etkili olmaya devam etti.

Gender kavramı kendi içinde iki önemli tartışmayı da barındırmaktadır. İlk tartışma kavramı, toplumsal cinsiyet olarak algılayıp kültürel, dini, ekonomik birçok faktörün özellikle kadın cinsiyetine eşit olmayan, dışlayıcı, ezici, baskılayıcı roller yüklediği savı etrafında toplanır. İkinci tartışma ise kavramın aynı zamanda cinselliği de belirlediği savıdır. Dolayısıyla bu tartışmalarda gender cinsellik ve toplumsal cinsiyet üzerinden şekillenmektedir. Tartışmanın odağında yatan yaklaşım doğmuş bir çocuğun hastanede ya da evde önce genital organları üzerinden cinsiyetinin belirlendiği ve daha sonra tıbbi standartlara göre erkek veya kadın olarak tespit edildiği ve bu kişinin yaşamı boyunca cinselliği ile ilgili işlevini de belirlediği iddiasıdır (Daniel, 2021: 20). Cinsellik ve cinsiyet farklı ve birbirinden kopuk iki kelime olarak algılanmıştır. Cinsiyet; fizyolojik, biyolojik ve anatomik bir duruma karşılık gelirken cinsellik bundan bağımsız sadece ampirik bir algılamının hedonist bir memnuniyeti olarak ortaya çıkmıştır. Deneyim sonucu cinsel kimliğin bulunacağına ilişkin yaklaşım ucu açık her türlü tercih olasılığını da artırmaktadır.

Özelde gender kavramı genelde diğer kavramların birer sınıflandırma aracı olduğu bilinen bir durumdur. Bu bağlamda sosyal bilimlerde sınıflandırma, kavramlaştırma kolay anlama avantajı sağlarken aynı zamanda sığ, lineer, daraltılmış bir düşünmeye de kapı aralayabilir. "Biz" kimliği üzerinden geliştirilen politikalar homojen, standart, karşıtlık oluşturarak antagonistik diyalektiği besler. Yaşamın içinden mikro veya makro her düzeyde biyolojik, fizyolojik, anatomik farklılıkların olması olağandır. Dahası yaşam şartları açısından, kabiliyetler açısından, yaşanan coğrafya ve imkanlar açısından da insanların birbirinden farklı durumda olduğu bilinen bir husustur. Bu farklılıkların yaşamın herhangi bir yerinde imtiyaz, itibar, başkasının aleyhine bir durum geliştirmesi eşitlik ve adalet ile ilgili duyarlılıkları önemli şekilde harekete geçirir.

Toplumsal işleyişi anlama adına yapılan kavramlaştırmalar reflektif olarak yeni kavramların ortaya çıkmasına da yol açabilir. Toplumsal analizlerde kullanılan metodoloji çoğu zaman “zıtlıklar” üzerinden antagonistik diyalektik barından bir muhteva içerebilir. Bu metodolojik yaklaşım Aydınlanma sonrası toplum çalışmalarında kendisini daha da hissettirmiştir. Toplumun kendi dinamiklerini, etkileşimleri ve girift, indirgenemez bağlantıları “zıtlıklar” üzerinden açıklamak kolaylaştırıcı bir yöntem olarak görünmekle beraber kendi içinde önemli sıkıntıları da barındırmaktadır. Sosyal kuramların önemli bir kısmı “zıtlıklar” üzerinden argümanlar geliştirdi; “birey- toplum”, “sermaye sınıfı-işçi sınıfı”, “kadın-erkek”, “beyaz-zenci”, “Hıristiyan-pagan” gibi zıtlıklar önemli birer örnektir. Bu “ötekinin” sadece farklı olmayı içeren bir anlama, bir tanımaya yönelik ikilem üzerinden anlatımı olmamakta aynı zamanda “itibar”, “imtiyaz”, “antagonistik diyalektik”, “karşıtlık” oluşturdu. Bu metodoloji önemli ölçüde endokrinci yaklaşımların artmasına yol açmıştır.

Toplumsal tabakalar: statü, meslek, sınıf, mülkiyet, aşiret, grup, coğrafya, bir devlete vatandaş olma, beyaz-siyah tenli olma, kadın-erkek, güçlü-zayıf, fakir-zengin gibi birçok farklılıklardan kaynaklanabilir. Bu sosyal tabakaların adaletsizlik, eşitsizlik geliştirmesi birinin ya da birilerinin lehine itibar, imtiyaz oluştururken başkalarının aleyhine bir durum oluşturması durumunda mümkün olabilmektedir.

Cinsiyet farklılıklarının lehine ve aleyhine bir durum tesis etmesi erkek veya kadın cinslerinin kolektif bir “biz” kimliği içinde homojen, standart ilişkilere sahip olmasını gerektirir. Bu durumun tespiti çok zor olmakla beraber lokal analizlerde söz konusu farklılıkların lehine veya aleyhine olacak bir sonuç doğurması için tek tek olaylar zincirini değerlendirmek gerekir.

“Gender” kavramının etimolojik olarak cinsiyete yakın durması temel sorgulamaların cinsiyet üzerinden tartışılması zorunluluğunu kolaylaştırmaktadır. Meta bir perspektif takınıldığında toplumda yaş, statü, servet, estetik, sınıf gibi çok fazla rollerin karmaşık şekilde birbiri ile etkileşim halinde olduğu ve rol üstlenmelerinin çoklu etkileşimler sonucu belirlendiği söylenebilir. Bütün bu etkileşimler içinde ataerkil düşüncenin etkisi ve görünürlüğünü ölçmek mümkün mü? Gelişen baskın/zülüm içeren ilişkilerin “erkekçi” davranış ve düşünüşün bir sonucu olduğuna tekçi, lineer bir analiz ile ulaşmak sıhhatli olur mu?

Feminist çalışmalarda anahtar kavramlardan iki tanesi “gender” ve “ataerkil” kavramlarıdır. “Gender” kendi içinde heterojen tartışmaları taşımakla beraber toplumun/kültürün/tarihin/dinin vb. unsurların hepsinin etkileşimle kişiye yüklediği rolü ifade eder. Bu

rolün kadın aleyhine şekillendiğini ifade eden ataerkil kavramı ise “erkek” baskın düşüncenin analizini esas alır.

Çok çeşitli, girift bir ataerkillikten bahsetmek mümkün mü? Şüphesiz böyle bir tespit bile lokal analizler sonucunda elde edilebilecek bir çalışmayı gerektirir. Dolayısıyla genelleştirilebilecek eril ve dişil ikilemesi üzerinden bir değerlendirme kolektif bir “bize” karşılık gelir. “Farklı bağlamlarda işleyen çoklu ataerkillikler” (Akgul, 2017:61) olduğuna olan inanç “ataerkil” kavramının “baskın olanı” her zaman, olay ve şartta “erkek” olduğuna olan kanaatin gerekçelerinin postulat olarak düşünülmesi sonucu olabilir. “Baskın” olan farklılığın fiziksel açıdan, servet açısından, estetik açıdan, sanatsal açıdan, cinsiyet açısından, bürokratik açıdan ve her türlü yukarıdan aşağıya hiyerarşik bağlantı oluştuğuna olan inanç/ön kabul birçok kimliği farklı ortamlarda üzerinde taşıyacak olan aktörler değerlendirirken düşünmek sofistike bir çaba olacaktır. Şüphesiz “gücün” “baskı” oluşturmaya daha müsait olduğu bilinmektedir. Bununla beraber neyin hangi şartlarda “güç” olabileceği tartışmalıdır. Yeri geldiğinde “yaşlı olmak”, “bebek olmak”, “çocuk olmak” fiziksel olarak zayıflığa karşılık gelse de “yapabilirlik” açısından bir “güç” olarak ortaya çıkabilmektedir.

Cinsiyet & Cinsel kimlik & Cinsel Yönelim

Cinsiyet kavramı ilk imgelemede akla erkek-kadın ve bunlar arasındaki ilişkileri getirmektedir. Bununla beraber cinsiyet kelimesinin “cinsel itkilere, arzulara, isteklere, umutlara, bedenlere, hazlara, davranışlara ve pratiklere” atıfta bulunulmadığını “bedenlerin morfolojisi” meselesine atıfta bulunduğu kimi feminist düşünür tarafından ileri sürülmektedir (Grosz, 2011:18). Post modern bir düşünür Foucault da cinselliği sistemlerin/rejimlerin bir ürünü olarak görür (Grosz, 2011:18). Cinselliğin dışsal bir diyalektiğin ürünü olduğu savı cinselliğin cinsiyet kavramından soyutlanmasını gerçekleştirirken aynı zamanda cinsiyet rolü ya da kimliğinin nasıl olması gerektiği üzerine tartışmaları da hızlandırmıştır. Yapılan klinik çalışmalarda “bir çocuğun belirli bir cinsiyetin üyesi olarak büyüme hissi için en önemli faktörün” anne-baba veya birincil bakıcıların cinsiyet hususundaki inancına” dayandırıldı ve bu husus kavramlaştırılarak cinsel kimlik anlamı oluşturuldu (Doellinger von, 2018:2).

Cinsel kimliğin oluşmasında ebeveyn veya bakıcıların geliştirdiği cinsel eğilim yeni bir kavramlaştırmaya da imkân sağlamıştır. Cinsel yönelim, bir kişinin cinsel eğilimini gösterir. Cinsel yönelim, bir kişinin cinselliğin üç boyutunda nasıl konumlandığını

ifade eder: cinsel çekim, cinsel davranış ve cinsel yönelim cinsel kimliğini belirler. Türkçe 'ye "cinsel yönelim" olarak giren "sexual orientation" kişinin cinsel eğilimlerin tümünü kapsar. "Cinsel yönelim" kişi cinselliğini gerek aksiyon gerekse duygusal yönden olsun herhangi bir cinsiyet tarafından uyarılması olarak görülür. "Cinsel yönelim" kavramı içerik olarak oldukça geniş, kapsayıcı olarak görülüyor. Cinsel yönelim kimliği ise kişinin eğilimleri üzerinden kendini konuşturması olarak tanımlanır. Bu kavramlar cinsiyet ve cinselliği birbirinden ayırarak tercih edilen eğilimi de cinsel kimlik olarak belirler. Bu kapsamda 1960'larda da çeşitli cinsel kimlik tanımlamaları yapılmaya başlandı ve cinsiyet yönelimi üzerinde durularak cinsiyet kimliği üzerinde yoğunlaşma yaşandı (Green, 2010:1457-1465). Cinsiyet rolü gelişiminde bilişsel büyümenin etkisi üzerinde duruldu ve "7 yaş civarında ortaya çıkan istikrarlı bir cinsiyet kimliği kavramının oluşturulmasının, daha sonraki cinsiyet rolü davranışlarının kritik bir düzenleyicisi olduğu" ileri sürüldü (Marcus ve Overton, 1978:434). Minimal düzeyde kimlik tanımlanması üzerinden yoğunlaşan bu kavram tümleşik ve sofistیک bir insanın bir yönünü ve kesitine karşılık olarak geliştirildi. Bununla beraber "gender" kavramına meta bir anlam yüklenerek; mikro düzeylerden makro düzlemde betimlemeye tabi tutuldu. Şüphesiz iç içe geçmiş ve girift bir durumda olan insan kimliğinin anlaşılma çabası uğruna kozmik bir boyuttan mikro bir boyuta indirgeme zorlayıcı olup olmadığı düşünülmesi gereken bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak fiziksel, biyolojik ve anatomik olarak farklılığın var olması olağan bir durumdur. Bu farklılıkların ürettiği "anomalilerin" varlığı da verimli bir tartışma ortamına oluşturmaktadır. Bununla beraber bu farklılıkları ıskalamak sadece "duygusal biliş" (Bratianu, 2015:43). "üzerinden cinsel disfori (gender dysphoria) geliştirerek ana problem oluşturmak problem içermektedir. Cinsel disfori kavramı 1973'lerde Morman Fisk tarafından kavramlaştırıldı. Kavram "doğumda atanan cinsiyete uymayan bir cinsiyet deneyimine sahip olmakla ilişkili psikolojik sıkıntı veya rahatsızlık durumunu ifade eder." Bu psikolojik sıkıntılar kişilerin "kendilerini nasıl algıladıkları ile uyumlu hale getirmek" için profesyonel yardımların yapılması gerektiği savına dayanır (Nadal, 2017). Böyle bir durumun kliniğe uzanan hikayesi ve olağanlaştırma çabaları aklın anlamada zorlanacağı bir perde örebilir.

Cinsel kimlik gelişiminde psikolojik ve sosyal faktörlerin belirlemesinde oluşturulan deneyler öncelikle Çift Cinsiyetlilik (Psödohermafroditizm) hususunda yapılmıştır. Olağan erkek ve kadın olma durumunda farklı bir kimliğe sahip bu kişilerin biyolojik

cinsiyetleri yerine doğum sonrası anne-baba belirlenen cinsiyetlere uygun bir cinsel kimlik geliştirdikleri tespiti; kadın ve erkekler için bir genelleme yapmak yanlış bir analojiye yol açabilmektedir. Queer olarak bilinen sivil toplum kuruluşların dünya üzerinde önemli bir güç kazandıkları ve bilim dünyasını baskı oluşturdukları söylenebilir. Nitekim “Transeksüalite ya da homoseksüalite ile ilgili sivil toplum kuruluşlarının toplum içinde giderek önemli bir güç kazandıkları ve bilim dünyasında bir baskı oluşturdukları” vurgulanmakta ve “tepkisel değil bilimsel kararların alınması gerektiği ileri sürülmektedir (Özsungur, 2010: 172). Kimi çalışma da bu yaklaşımları baştan beri bilimsel olmaktan “nefret” ettiği fakat güç kazanması ile gelişen trendin “bilim adamlarının toplumsal cinsiyet hususunda bağımsız davranmadan uzak kıldığı bu durumunda ikna edici olmadığı ileri sürmektedir (Kaneko, 2016:1041).

Buna karşın insanın cinsel kimlik çeşitliliğine imkân veren bir yapıya sahip olduğu dolayısıyla daha sağlıklı, daha doğal, daha üstün ve normal gibi kelimelerin toplum tarafından üretildiği argümanı bu tartışmalarda karşıt bir fikir olarak ortaya çıkmaktadır (Başar, 2020:264).

Özelikle gender tartışmalarının heterojen özelliği eleştirel yaklaşımların çok fazla özenli olmasını gerektirmektedir. Kadın-erkek ilişkilerinin önce “eşitlik ve adalet” açısından değerlendirilmesi düşüncesi sonraki dönemlerde cinsiyet ve cinsellik açısından sorunsallaştırma şeklinde ön plana çıkmıştır. Bu çerçevede cinsiyet ve cinsellik ile ilgili çalışmalara ağırlık verilmiş 1980’e kadar sosyal faktörlerin yeni doğan bir çocuğun erkek veya kadın olarak düşünmesi fikri çeşitli çalışmalar sonucunda etkililiğini kaybetmiştir. Nitekim bir çalışma da 1960 ve 1970’lerde “cinsiyet organları belirsiz olan yeni doğanların hemen ameliyat edilmesine yol açmış ve beynin intrauterin cinsel farklılaşma olasılığı dikkate alınmadığından birçok hayatı mahvetmiştir”. Ayrıca “doğum sonrası sosyal faktörlerin cinsiyet kimliğinin veya cinsel yönelimin gelişiminde önemli bir rol oynadığına dair hiçbir kanıtın” olmadığı da ileri sürmektedir (Castellanos vd., 2017: 288).

Cinsel yönelim anahtar bir kavram olarak bu eğilimi olağanlaştırmaya yönelik “cinsiyet açısından bireysel ve sürekli bir inşayı hedefleyen”; “erkek, dişi veya interseks olsun, insan, ifadesi farklı olabilen (ve yaşam boyunca değişebilen) eril ve dişil özelliklere sahip” olduğu kanaatine dayanmaktaydı (Doellinger von, 2018:4). Bu kanaate göre cinsel kimlik aslında farklı yönelimlerin yer aldığı “çok fazla heterojen” bir muhtevaya sahiptir (Hall, 2019:2). Bu “bedenlerimizi nasıl tasarladığımız ve içinde yaşadığımız konusunda

sınırlar olmalı mı? Bize mi aitler yoksa ödünç mü verilmişler?” (Goldner, 2011:159-171) sorusunu problemleştirmekteydi. Böyle bir sorunsallığın tartışılması kimi zaman korelasyonu kopuk, endokrin içeren aforizmaların belirmesine de imkân sağlamıştır. Mogan Holmes, interseks üzerindeki çalışmasında başta anne-babanın kliniklerle ortaklaşa cinsiyet belirlediğini vurgularken temel argümanını “heteroseksüel ve homoseksüel” ayrımı üzerinden düşünmeye sevk etmektedir (Holmes, 2011:107). Bu kapsamda “heteroseksüel-homoseksüel” diyalektiği “olağan ve olağan olmayan” ayrımını ortadan kaldırmıştır. Cinsel yönelim ve cinsel kimlik kavramları zıt, itibarlı ve normal düşünce, tutum, davranış ve inançları nötrleştirmekte, değersiz kılmaktadır. Nitekim Butler da toplumsal cinsiyetin ortaya çıkardığı ihlallerin cezalandırılması gerektiğini söylerken heteroseksüellik kavramının toplumsal cinsiyet için mümbit bir alan olduğunu vurgulamıştır (Butler, 2004:55).

Ataerkil & Anaerkil

Ataerkil ve anaerkil kavramları özellikle birçok feminist düşünürün toplum analizlerinde başvurdukları önemli kavramlardır. Aydınlanma sonrası antropologlar ve sosyologlar başta olmak üzere “evrimsel” anlamda anaerkil ve ataerkil varlığı hakkında tartışmalar ortaya koydular. Aslında bu iki kavramın birbirine asimetric ve karşıt olması bu kavramların geniş şekilde “tanımlayıcı, analitik ve pedagojik” sebeplerle kullanılmasına imkân sağlamıştır.⁴ Bununla beraber kavramların genel geçerliği, bütün olguları, zaman dilimlerini analiz etmedeki ampirik yetersizliği önemli tartışmaları da beslemiştir.

Kronolojik olarak bakıldığında ataerkil kavramın anaerkil kavramdan önce ortaya çıktığı söylenebilir. Ataerkil kavramı kültürel, dinsel, ekonomik gibi birçok faktörün beslediği baba/erkek egemen bir sosyal yapının kadın üzerindeki baskısını ifade ediyordu. Kate Millet’e göre ataerkil iki boyutlu bir mahiyete sahipti. O’na göre erkekler kadınlara hükmederken aynı zamanda yaşlılarda da gençlere hükmetmekteydi (Millet, 1977:36).

Gerda Lerner ise ataerkilliğin tarihsel değişimine dikkat çekiyordu. Lerner, “Ataerkilliğin Yaradılışı” adlı eserinde ataerkilliğin doğadan, insan doğasından ya da biyolojik nedenlerden değil tarihsel gelişmelerle köklendiğini ileri sürdü.⁵ Lerner, ataerkilliğin Antik Yunan ve Antik Roma hukukunda erkeğin baskın, kadının bağımlı olduğu ve erkeğin aile üyeleri içinde hukuki ve ekonomik bir güce sahip olduğu

⁴ <https://www.britannica.com/topic/matriarchy> (Erişim Tarihi: 03.07.2021)

⁵ <https://wunrn.com/2018/03/feminist-theories-of-patriarchy/> (Erişim Tarihi: 03.08.2021)

örnekleri üzerinden değerlendirme yaptı (Lerner,1986:217). Ataerkillik konusu Susan Morrissey tarafından da “baba tarafından yönetim ilişkisi” (Morrissey, 2003:24) şeklinde ön plana çıktı. “Baba” figürü daha sonraları “güç”, “iktidar” çalışmalarında da kullanılabilir bir çerçeve kazandı. Nitekim Joan Williams yaptığı çalışmada “baba” figürünü güç/iktidar üzerinden genişleterek “beyaz-siyah” derili ilişkisi bağlamında ele aldı (Williams, 2001). Bununla beraber ataerkillik kavramı, ilk ortaya çıkışından farklı olarak meta bir anlam yüklendi ve bütün ilişkiler düzeyinde gücün etkisi test edilerek kullanılabilirliği ihtimali üzerinde duruldu. Nihayetinde kavramın mikro anlatımlarda “erkek” baskın vurgusu kaybolmadan devam etti. Bu yüzden de kavram dolaylı olarak bu işlevi gerçekleştirmedi. Sir Henry Maine ataerkilliğin İbrani geleneği ile ilişkisini ve geleneğin babanın evde ve çocuklar üzerinde mutlak üstün gelen bir güce sahip olduğunu vurgulayarak açıkladı (Powell, 1885: 345-346). Walby Sylvia ataerkillik kavramını “belirli erkeklerin” kadınları egemenliği altına alarak baskıladığı, sömürdüğü bir dizi yapılandırılmış ve organize olmuş sosyal ilişkiler olarak gördü. Walby, “belirli erkeklerin” hem biyolojik determinizmi hem de ezen erkek-ezilen kadın ikilemini sınırladığı görülür. Walby, modern yaşamda ataerkilliğin hane içinde, ücretli çalışma ilişkilerinde, devlette, erkek şiddetinde, cinsel ilişkilerde ve kültürel kurumlarda belirginleştiğini ileri sürdü (Walby, 1990’dan aktaran Murray, 1990:473).

Ataerkillik toplumların yazılı tarih ve öncesinde var olduğuna ilişkin anlatımlar Lewis Henry Morgan’ın antik toplumlar üzerinde yaptığı çalışmalarla ortaya koyduğu ampirik verilerle zayıflamış anaerkillik tartışmalarını önemli kılmaya başlamıştı. Fakat Morgan’ın metodolojisi ve ilerlemeci yaklaşımının tartışmalı durumu elde ettiği/ampirik verileri gölgede bırakmış; ataerkillik kavramının akademik çalışmalardaki cazibesi varlığını önemli şekilde devam ettirdi (Powell, 1885:346). Frideric Engels, Morgan’ın çalışmalarından esinlenerek ilkel toplumların komün yaşamında kadınların etkililiğine dikkat çekerken kapitalizme geçişte ataerkillik bir yapıya dönüşüm değerlendirmesini yapar (Engels, 2019). Bu bağlamda kapitalizm ve ataerkillik üzerinden kurulan korelasyon Feminist Marksistlerin önemli argümanları içinde yer almıştır.

Kurtarıcı bir kavram olarak tarihsel deneyimler ışığında itibarlı olarak geliştirilen ataerkillik ve anaerkillik kavramları birbirine zıt olmakla beraber feminist çalışmaların önemli referansları içinde yer aldı. Anaerkillik kavramı feminist perspektif üzerinden daha güçlü şekilde ilk olarak Peggy Reeves Sanday tarafından ele alındı. Sanday, Endonezya’nın en büyük etkin topluluğu Minangkabau’yu inceleyerek

anaerkillik kelimesi üzerinden kadın ve erkek arasında sosyal-politik eşitliğin varlığına dikkat çeker (Sanday, 2002). Anaerkillik kavramı Feminist düşünür ve aktivistlerin toplumsal dönüşüm, değişim taleplerinin tarihsel deneyimlerin destekleyici olması ile mümkün görünmekteydi. Bu nedenle anaerkillik kavramının tarihsel bağlantılara azami şekilde önem verilmektedir. Marksist kuram için “komin toplum” nasıl önemli bir kavram ise feminist düşünürler içinde de “anaerkillik” kavramı o şekilde önem kazanmıştır. J.F.McLenman gibi çeşitli düşünürler ataerkillik kavramının yanlışlıklarını belirleyerek Romalılar arasında olduğu düşünülen evrensel ataerkillik toplumunun aslında istisnai bir duruma karşılık geldiğini ortaya koydu (Powell, 1885:346).

Ataerkillik ve anaerkillik kavramları sosyal bilimlerde analiz etme becerisini artırıcı olarak görünmemekle beraber ortak bir postulat üzerinden hareket etmektedir. Bu kavramlar birçok çalışmada genel geçer bir merkez doğru olarak kabul görüp sıkça başvurulan bir değer kazanmıştır. Bununla beraber kavramların bütün ilişkiler ağını analiz etmede eksik ve yetersiz olduğu bununla beraber lokal durumları, olayları, koşulları analiz etmede bir aparat olarak kullanılabilmesi yukarıdaki eleştirilerden söylenebilir.

Tarihte “ezen erkekler- ezilen erkekler, ezen kadınlar-ezilen kadınlar dikotomisini görmezden gelerek bir an için tarihin “ezilen kadınların tarihi” olduğunu düşünelim. Bu cümlenin anahtar kelimesi olan “kadın” yerine herhangi bir kelimeyi mesela “sınıf”, “fakir” ya da “yaşlı” ibaresi ile değiştirerek yazdığımızı farz edelim. Böyle bir yaklaşımın bizi tek düze, indirgemeci, homojenleştirici ve endokrinci davranmaya itip itmediğini ve böyle bir argümanın bize derinlemesine, çok boyutlu, non-lineer bir düşünce sunup sunmadığının düşünülmesi gerekmektedir. Bu tartışmanın “erkek” lehine ya da “kadın” lehine okuma şeklinde “biz” kimliği oluşturarak yapılmasının birçok ayrıntıyı da ıskalama riskini oluşturacağını söyleyebiliriz.

Queer Teorisi

“Queer terimi genellikle “heteroseksüel olmayan çeşitli kimlikler için bir şemsiye terim” olarak kullanılmaktadır (Kolker vd., 2020: 1337). Bununla beraber Queer teorisinin yapıbozucu/deconstruction metodolojisi ve ampirik epistemoloji üzerine konuşlanması; sadece “kurtarıcı” değil aynı zamanda tasarımcı bir projeye sahip olduğu fikrini düşünmeye itmektedir. Modern tıbbın verdiği imkânlar kromozom, gen ve DNA indikatörleri üzerinden cinsiyetin dışıl ya da eril olduğu dışında interseksin/hermafroditizm olduğu gerçeği aslında sadece modern tıp ile bilinen bir durum değildir.

Zaten çift cinsiyet anlamında Antik Yunan'dan kalma hermafroditizm kavramı bunun önemli bir ispatıdır. Çift cinsiyetli olma durumunu iktidarın baskısına tabi olması ve ötekileştirmesi ile ilgili iddia; “eril ve dişil” özelliklerin olmaması gerektiğine dönük bir iddiaya dönüşmesi tuhaf bir analogidir. Butlerci perspektif toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kavramlarını ret eder. Bu ayrımları heteronormatif kültürün bir ürünü olarak görür. Dolayısıyla onun cinsiyetin anatomik, kromozomlarla ilgili olması ya da hormonal olması (Şeker, 2011:125) pek de önemli değil. Foucault'un “gerçekten hakiki bir cinsiyete ihtiyacımızın olup olmadığı” (Foucault, 2011:132) farklılığın sadece bir inadin ürünü olduğu savı temelde çift cinsiyetli kişilerle ilgili analizlerle desteklenip genelleştirilen argümanlar olarak görülmektedir.

“Cinsiyetsizlik” ya da “uniseks” projesi olarak ortaya konulan “doğru” sosyal, ekonomik, politik, kültürel birçok veçheye sahip olmakla beraber daha çok merkez aldığı husus “cinsel yönelimler” olmuştur. Queer kuramı normal ve normatif olana karşı sorgulayan, temelden ayrılan bir kuram olarak görülürken (Colebrook, 2011:214) aslında biraz da bu “anarşist” duruşu derinlemesine yeni normlar sunmaktan geri kalmamıştır. Yaptığı her kavramlaştırma ile yeni bir form ve norm belirlendiği kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımızda durmaktadır.

Post modern bir bağlamda şekillenen post yapısalcı feminist hareketin cinsiyet teorisyenlerinden biri olan ve “queer kuram”ın kurucusu olarak görülen Judith Butler” (Direk, 2011:37) “Cinsiyet Belası” adlı kitabının önsözünde “Toplumsal cinsiyet artık normatif cinsellik üzerinden pekişen bir şey olarak kavranmayacaksa, queer bağlamlara özgü bir toplumsal cinsiyet krizi bulunduğu söylenebilir mi?” sorusuyla aslında bir “kriz” başlatır. Butler “cinsel pratiğin toplumsal cinsiyeti istikrarsızlaştırabilecek güçte olduğu fikrine” inanıyordu (Butler, 2014:15). Bu bağlamda Butler, başta kadın ve erkek ve diğer sınıflandırmaların cinsel hiyerarşi oluşturduğunu ve bunun da toplumsal cinsiyeti ürettiğini ve pekiştirdiğini ileri sürer (Butler, 2014:17). Bu aslında her türlü aynı cins ya da farklı cins sınıflandırmalar için ileri sürülecek bir sav gibi görünmektedir. Çünkü her türden isimlendirmeler birer hiyerarşi üretebilir. Bu cümlelerin zıddı olan birer hiyerarşi üretmeyebilir de doğrudur. Bu tamamen yapılan isimlendirmeden çok yapılan isimlendirmenin hangi korelasyona sahip olduğu ile ilgilidir. Ayrıca bu cümle korelasyonlara bağlı olduğu içinde genelleştirilemeyecek kadar verimsiz bir alana sahiptir.

Queer kelimesi aslında önce “tuhaf”, “şüpheli” 1920’lerde “sapkın” anlamında kullanılırken daha sonra “1980’lerde LGBTQ topluluğu, cinsellik ve cinsiyete ilişkin ikili fikirlerin sınırlarını kırmak

için kelimeyi bir kimlik etiketi olarak geri aldı” ve “pozitif” bir kelime olarak popüler oldu. Bu bakımdan benzersiz bir tarihe sahip olduğu ve cinsel kimlik hususunda da bir aforizma geliştirdiği düşünüldü (Kolker, vd., 2020:1340). Bununla beraber cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği değiştirme çabaları çeşitli ciddi zararlar oluşturmaktadır. Çeşitli çalışmalar bilim adamların cinsiyet değiştirmek ile ilgili “onarıcı” veya “dönüşüm” tedavisi olarak ortaya koydukları söylemlerin yanlışlığına dikkat çekilmiştir. Bu tür bir dilin etik olmayan ve zararlı uygulamaları “terapi” olarak ortaya koymaya dönük riskleri barındırdığına dikkat çekilmiştir (Fish ve Russell, 2020:1114).

Butler’ın “İdeal morfoloji adına insan bedenine dayatılan kısıtlamaları yeniden nasıl düşünmeliyiz ki norma uymayanlar yaşam içinde ölüme mahkûm edilmesinler?” cümlesi cinsel kişi bozukluklarının stigmatizasyona uğramışlığından kaynaklanan “trajedinin” psikiyatrik bozukluk sonucu olmadığı olağan olduğuna dair çabası “psikiyatrik bozukluk ya da fiziksel hastalık için de geçerli olan ve savaşılmaması gereken” bir durumu ıskalatmakta mıdır? (Özsungur, 2010:172).

Butler, toplumsal cinsiyetin eleştirisini yaparken “zımnen önemli toplumsal cinsiyet çekirdekleri ya da kimlikleri olarak hizmet eden şeyleştirmeleri açığa” çıkarmak ve “yaşadığımız sürece toplumsal cinsiyeti aynı anda oluşturan ve gizleyen inkâr eylemini ve stratejisini” aydınlatmak için yeniden bir betimleme yapılması gerektiğine inanıyordu (Butler, 1988:530).

Butler, bu betimleme inancının felsefe tarihinde yer alan birçok düşünürü gönderme yaparak ulaşmaya çalıştı. O, Hegelci dialektiği öz bilincin bir başka öz bilinci tanımasını duygusal biliş üzerinden yeniden düşünerek öz bilince “arzu” demeyi tercih etti. “Bu durum da arzu evrensel öznelğin ta kendisidir. Bu arzudan öz bilinçlerin çoğulluğu ortaya çıkar. Bu ikileşme veya çoğullaşmada cinsiyet farklılığına hiç atf yapılmamış olması dikkate değerdir. Arzu cinsiyet açısından nötr müdür? Cinsiyetsiz midir? Arzu bakımından cinsiyet kategorisi ne ifade eder?” Butler, Foucault’un “öznesini” de “arzu öznesi” olarak tasarlar (Direk, 2011:38-41). Foucaultçu argümanlarda “özne” iktidar üzerinden kurulmuştur. Butler da ise Heiddigerci bir ontoloji üzerine iktidarın etkisi söz konusudur. “Butler’a göre bedeni ancak heteroseksüel matrisi kuran sembolik, kültürel yasayla karşılaştığı uğrakta cinsiyetlenen bir varlık gibi düşünebiliriz. Ama bu yasa yalnızca heteroseksüel bireyleri değil, kendisine uymayan örnekleri de yani LBGT bireyleri de üretebilmektedir” (Direk, 2011:41). Butler, mevcut siyasi diyalektiğin “özne” olmayan başarısız “kimliklerin” ötekileştirilmesi ile var olduğunu vurgulayarak “özne” ve “temsil”

kavramlarını ıskalayarak yeni bir siyaset arayışına sahip (Oralgül, 2016:49) bir gelenek oluşturdu. Bununla beraber Butler, “öznellik” analizi değişerek siyasi bir amaç için kimlik biçimlerini tartıştığı da görüldü. Butler’in “özne” ve “temsil” üzerine yaklaşımları “kimlikler ve eşyalar ister cinsiyetli ister başka bir renkte olsun, asla güvenli bir şekilde sabitlenemeyeceği” fikrinin de ortaya konulmasını sağladı (Segal, 2008:392). Butler’in yeni bir “özne” arayışı aynı zamanda yeni bir toplum, aile arayışdır. Butler, yapısalcıların, psikanalistlerin ve Lacancıların normatif olarak akrabalık ilişkilerini şemalarla tasvirleri sembolik bir yasa olarak gördü. Butler’a göre sembolik ve toplumsal yasa arasındaki ayırım sürekli şekilde devam edemez ve akrabalığın günümüz toplumsal yasalarına göre yeniden düzenlenmesi gerekiyordu (Direk, 2011:50). Butler, “özne” ve “arzu” arasındaki ilişkiyi “kişinin bedenini nitelemesini” “bedenin psişik bir deneyimine” dayandırdı (Butler, 2011:86). Böylece “arzu” bedeni yönlendiren en önemli kimlik örucüsü olarak skalanın en başına oturtuldu.

Bu çerçeve “sex” /cinsiyet unsurun “verili” olduğu konusunda önemli bir tartışma geliştirilemeyeceği daha çok bu konudaki tartışmaların “işlev” açısından yapıldığı söylenebilir. Biyolojik “beden”in işlevini belirleyebilir miyiz? Böyle bir talep herhalde bedene yapılan önemli bir müdahaleye ihtiyaç göstermektedir. Çünkü insana ait ontolojik herhangi bir hususiyet ancak müdahale ile değişebileceği açıktır. Bu tartışmayı duygu-haz, hedonizm ekseninde yapmakta mümkündür. Bununla beraber “hedonizm” eksenli bir tartışmanın da neticelendirmesi mümkün değildir. Cinsel tercih olarak beliren “gay, transseksüel, lezbiyen” gibi taleplerin (Butler, 2014:25) “fetişizm, sadizm, zooflili” gibi benzer “haz kovalayanlarından” nasıl bir farka sahip olduğu önemli bir sorudur? Burada belki “özne” olma ve irade gösterme konuyu açıklamada anahtar bir kavram olabilir. Bu “özne” ile ilgili tartışmaların yoğunluğuna ve derinliğine göre de şekillenebilir. Bununla beraber bu farklı tercihlerin minimal düzeyde bir toplumsal cinsiyet tasarımı olduğu da düşünülebilir. Genel olarak tasarımı “cinsel aktivitenin sağlamlasını beklediğimiz şeyi, genellikle cinsel hazzı sağlıyorsa, cinsel aktivite ahlaki açıdan iyi olmayabilir ve bu gerçeğin gerekli ahlaki sonuçları yoktur” (Soble, 2002: xxvi) ana argümanı üzerinde şekillenmektedir.

Bu çerçevede “gender” kavramı bağlamında biyolojik determinist düşünce kabul edilmemekte geliştirilen eleştiriler “verili olana/yaratılışa” bir müdahale şekline dönüşmektedir. Bu müdahalenin temel çıkış noktalarından biri cinsel disfori (gender dysphoria) ile sorunsallaştırılmış alandır. “Duygusal biliş” ile oluşturan korelasyon biyolojik ya da anatomik olmasa bile fizyolojik müdahaleyi haklı

göstermeye yönelik bir eğilim beslemektedir. Doğuştan verili olan- çift cinsiyet istisna olmak kaydı ile- insana ait biyolojik özelliklerin değişmez olduğuna dair maddi hususa eleştiriler geliştirilmiştir. Biyolojik determinizm olarak ifade edilen açıklamaların “indirgemeci”, “köktenci”, “değişmez” ve “küçük parçalara bölücü” olduğu bu dört özelliğin, “biyolojik determinizmi tarihsel (ve çağdaş) bilimsel (ve laik olmayan)” özellik içerdiği ileri sürülmektedir (Ellison ve Wet, 2018:1). Canlı türlerinin molekül, hücre, doku, organ ve organ sistemlerini konu alan biyolojinin tarihsel, bilimsel ve seküler bir bağlantı üzerinden anlaşılması zor bir konseptle sorunsallaştırıldığı da söylenebilir.

“Kültürel, soysal vb. etkiler dışında da “gender’i” etkileyen doğuştan gelen özellikler var mı?” şeklinde de düşünebiliriz. Şüphesiz kültürel, sosyal, koşullu vb. her türlü faktörün toplumsal cinsiyetin şekillenmesinde etkili olduğu söylenebilir. Bu sorunun temel argümanı biyolojik olan durumun toplumsal cinsiyetin şekillenmesinde etkili olup olmadığıdır. Böyle bir sorunun oluşturulmuş “kimlik” / “aidiyet” üzerinden homojenleştirilmiş bir kesim için tek doğru cevap içerip içermediği de müşkül bir soru olarak karşımızda durmaktadır.

Sonuç

Toplumun işleyişine dair 19. yüzyıl sosyal çözümlemeleri ilerleme modeli üzerinden determinist bir metodoloji kullandı. Daha sonraları post modern düşünürler determinist çözümlemelerin yerine daha çok tarihsel mitolojik, antropolojik, arkeolojik ve sosyolojik çalışmalardan beslenen yeni tartışmalar geliştirildi. Birey veya kolektif bilinç üzerinden düşünülen ve geliştirilen determinist paradigmanın aksine toplumun çözümlemesini cinsiyet farklılığı üzerinden tahlil eden ve çevreyi referans alan yeni yaklaşımlar tarihin okunmasını ve yazılmasını, olanı ve olması gerekeni yeniden tartışmaya açtı.

Bu tartışmaların temel tetikleyici ögesi cinsiyet eşitsizliği olarak belirdi. Bununla beraber eşitsizliğin nedenleri, boyutları tartışılmalıydı. Kültür, din, tarih gibi birikimlerin ve de biyolojik fizyolojik farklılıkların eşitsizliği oluşturduğu tartışmalar “gender” kavramı üzerinden dile getirilirken aynı zamanda bu kavrama dayanarak cinsellik tercihinin cinsel kimliği belirlediği; biyolojik, anatomik ve fizyolojik farklılıkların bir anlam ifade etmediği görüşleri de daha baskın olmaya başladı. Bu süreçte tarih, sosyoloji kültür arkeoloji çalışmalarında elde edilen ampirik veriler “ataerkil” ve “anaerkil” gibi kolektif davranışları tümleşik şekilde tanımlayan kavramlar da referans alındı. Cinsiyet üzerinden toplumun yeniden okunması önemli bir metodoloji geliştirmektedir. Böyle bir okuma

bütün bir tarihin, din, kültür vb. ilişkilerin yeniden bir okumaya tabi tutulması gerektiği ile ilgili bir savunu idi.

Heidiggerci bir ontolojik savrulma olarak düşünülebilecek bu apoloji meta ontolojik bir kurgudan uzak olmakla beraber kendi içinde heterojen savrular yaşadı. Kadın erkek eşitliğinin iş bölümü, ekonomi, mekân kullanımı, hak hukuk kullanımı üzerinden ele alanlar dışında “özne” “nesne” üzerinden “beden” üzerinden tartışmayı farklılaştıran tartışmalar da oluşturdu.

İktidar/güç bağlamından erkek-kadın, devlet-kadın, tarih-kadın, kültür-kadın gibi ikilimler üzerinden tartışma alanları geliştirilirken aynı zamanda beden ve cinsellik bağlamında daha genişletilmiş ve baskın tartışma alanları da geliştirildi.

Gender kavramı bağlamında ve çevresinde yapılan tartışmalarda iki belirgin tartışma ön plana çıktı. İlk belirgin tartışma toplumsal cinsiyetin kültür, din, tarih gibi çeşitli unsurlar tarafından kadına ve erkeğe roller biçtiği; bunun üretimde, iş bölümünde, mekân kullanımında, mikro-makro organizasyonlarda görünürlüğü tartışıldı. İkinci tartışma ise daha spesifik bir konu olan cinsellik üzerinden genişletildi. Genel olarak cinsel kimliğin ancak ampirik kazanımlar sonucunda belirlenebileceği ileri sürüldü. Gender bağlamında şekillenen bu iki belirgin argüman aslında birbirinden farklı tartışmalardan beslenmekteydi. İlk tartışma eşitliğe aykırı rol dağılımını etkileyen faktörleri ele alırken ikinci tartışma biyolojik determinizmi cinsellik-kimlik açısından değerlendirerek ampirist bir metodoloji benimsedi. Daha çok queer teorisi ile ön plana çıkan bu tartışmalar aslında bilimsel veriler ışığında değil duygusal biliş içinde geliştirildi. Bu nedenle hem klasik hem de modern bilimin anatomi, fizyoloji ve biyoloji verilerinden kopuk ve karşıt bir argümanlar dizisi oluşturuldu. “Beden” üzerinde geliştirilebilecek her türlü “baskı”nın varlığına karşı “birey”in ampirik metodoloji üzerinden geliştirdiği deneyimler yegâne “gerçeklik” olarak vurgulandı. İnsanın alt sistem ve üst sistemlerin içinde olduğu savı icabında bir sistemin rol yüklemesine karşılık geldiği düşünülürse insanın her halükârda “bağımlılığı” ve “rol yüklenmesi” kaçınılmaz olarak görülür. Bununla beraber “insanın şartların ürünü” olduğu açıklaması “insanın homo faber” özelliği şartlara yönelik korelasyonu mutlaklaştırmamaktadır. İnsan iradesi koşullarla diyalektiğinde farklı sonuçların doğmasına yol açabilmektedir. Özellikle bu ikinci tartışma aslında birinci tartışmanın epey uzağına düşmüş bir argümandır. Çünkü ilk tartışma kadın hakları üzerinden şekillenirken ikincisi hedonist metodoloji ile duygusal bilişler geliştirmiş ve cinsellik konusuna yoğunlaşmıştır. Gender bağlamında oluşturulan bu argümanlar doğrusu iç içe geçmiş ortak tümleşik şekilde

de varlığını sürdürmekte bu da önemli ölçüde eleştirel yaklaşımların minimize edilmesine yol açmaktadır. Tümüyle bu düşünceleri ayrıştırmak, minimal seviyelerde ele almak özellikle okuyucu açısından zorluklar barındırmaktadır. İç içe geçmiş girift açıklamaların ana, tali başlıklar üzerinden eleştirilmesinin daha doğru bir yöntem olduğunu söylemek mümkündür. Böyle bir yöntemin gerekliliği gender bağlamında geliştirilen argümanların birbirleri ile anlam korelasyonlarının kopukluğu olasılığına dayanır. Çünkü anatomik, fizyolojik ve biyolojik farklılıkların ıskalanarak üretim ilişkileri, iş bölümü, hukuk açısından oluşan eşitsizliklerin bir tarafa bırakılarak tartışmanın, deneyimler üzerinden varılan bir sonuçla bağlanması indirgemeci, sığ ve hazcı ucu açık eklentilerde geliştirebilir. Dolayısıyla gender ile ilgili tartışmalarda ikinci tartışmanın daha çok eklektik olarak geliştiğini söylemek mümkündür.

Bu çerçevede çalışmada feminist hareketin belirli dönemlerde kullandığı ya da geliştirdiği kavramların etkililiği ve geçerliliği ele alınırken gender kavramına eklektik şekilde geliştirilen cinsel kimlik ve sonrasında queer tartışmalarının etkinliği ve dezenformasyonu tartışıldı.

Gender kavramının kadın-erkek eşitsizliği üzerinden geliştirdiği ve sorguladığı argümanlar önce cinsel kimlik, sonrasında da queer tartışmaları ile önemli bir değişim yaşamıştır. Feminist hareketin daha önce referans aldığı ataerkil ve anaerkil kavramları erkek-kadın ilişkilerinin analizinde yetersiz ve kısıtlı bir alan oluşturmuş gender kavramının ortaya çıkması ile tartışma tekrar zenginleşmiştir.

Bununla beraber “gender”in kavram olması çeşitli kısıtlılıklar da oluşturabilmektedir. Sosyal bilimlerde sınıflaştırma, kavramlaştırma kolay anlama avantajı sağlarken aynı zamanda sığ, lineer, daraltılmış bir düşünmeye de kapı aralayabilir. “Biz” kimliği üzerinden geliştirilen politikalar homojen, standart, karşıtlık oluşturarak antagonistik diyalektiği de besleyebilir.

Sonuç olarak feminist hareketin toplumsal cinsiyet kavramı üzerinden başlattığı tartışmalar yaşama ait ve üretilmiş olan ne varsa yeniden anlamaya ve analiz edilmeye önemli bir davet oluşturmuştur. Tarih boyunca kadın-erkek ilişkilerinin niteliğine yönelik okumaların yeniden düşünülmesi gerektiği geliştirilen argümanlar güçlendirilmek üzere çeşitli kavramlara ihtiyaç duyulmuştur. Ne var ki kavramların anlamlandırılmış olması ve kısıtlılığı çoğu zaman ifade edilen kadın-erkek ilişkilerinin ve konumlarının analizinde yetersiz kalmıştır. Aslında kadın-erkek ilişkisini bir cümle içinde özetlemeyi kolaylaştırıyor olsa bile bu kavramlardan “ataerkil” ve “anaerkil” kavramları tümleşik bir bütünü analiz etmede yetersiz olduğu kadar

derinlemesine inceleme yapmak için de çeşitli kısıtlılıklara sahiptir. Bir kadın ve bir erkek üzerinden yapılacak analizlerde bile ilişkinin mahiyetini anlamak için olay, mekân ve statü gibi birçok faktörün etkisinin ele alınması gerekir. Bu çerçevede kadın-erkek arasındaki ilişkilerde imtiyaz, itibar ve birinin aleyhine oluşacak bir durumun bütün ilişkilerde aynı olduğuna ilişkin varsayım “toptancı” bir “biz” siyasetine bağımlı kılabilir. Kadın-erkek arasındaki ilişkilerde oluşan eşitsizliklerin, adaletsizliklerin daha kapsayıcı kavramlar üretilerek tahlil edilmesi gerekir. Bu açıdan “gender” kavramı bu ilişkileri açıklamada daha mahir bir kavram olarak ortaya atılmış fakat kavramın önceki kavramlara bağımlılığı dezavantaj olabilecek tartışmaları devam ettirmiştir. “Gender” kavramı ile ilgili bir başka önemli husus da eklettik bir tartışmanın kavramın bütünü üzerinde oluşturmuş olduğu etkidir. Cinsellik algısına yönelik beklentilerin, eğilimlerin, yönelimlerin “gender” kavramının asli bir cüzü gibi “parlatılması” kadın-erkek arasındaki eşitsizliklerin tartışılmasını gölgede bırakmıştır. “Özne” üzerinden yapılan bu tartışmaların “özneyi” “hazza” eşitleyen bir denklem üzerinden yeniden şekillendirilmesi insanlığa ait birçok değer için kadın-erkek denklemi açısından tartışmasını yarım bıraktırmış ya da manipüle ettirmiştir. Eklettik bir tartışmanın henüz psikanalist, biyolojik, fizyolojik ve tıbbi soru ve sorunları devam ederken “gender” kavramını kendine indirgeyerek sonuçlandırması bir zenginlik oluşturmamıştır. Toplumsal cinsiyet kavramının kültürel, fizyolojik, biyolojik ve anatomik gibi birçok yönden eklettik çalışmalardan ayrı şekilde yeniden ele alınması zengin bir diyalektik oluşturacaktır. Bu yaklaşım “gender” kavramını daraltmaktan çok eklettik düşüncelerin havzası içinde kalarak totoloji oluşturmasını engelleyecektir.

Kaynakça

- Akgul, F. (2017). *Patriarchal Theory Reconsidered: Torture and Gender-Based Violence in Turkey*. Springer.
- Başar, K. (2020). Cinsel Kimlik ve Sağlıkta Eşitsizlik: Bireyin ve Kliniğin Ötesinde Tıp. *Toplum ve Hekim Dergisi*, Temmuz-Ağustos 35(4), 252-268.
- Bratianu, C. (2015). Emotional Knowledge, Chapter 3, *Organizational Knowledge Dynamics: Managing Knowledge Creation, Acquisition, Sharing, and Transformation*. Hershey: IGI Global.
- Butler, J. (1988). Performative acts and gender constitution: An essay in phenomenology and feminist theory. *Theatre journal*, 40(4), 519-531.

- Butler, J. (2011). Maddeleşen/Sorunlaşan Bedenler (Bela Bedenler). *Cogito*, (65-66), 52-86.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, Ertür, B. (Çev). İstanbul: Metis Yayınları.
- Butler, J. (2004). Undoing gender. New York and London: Routledge.
- Castellanos-Cruz, L., Bao, A. M. Ve Swaab, D. F. (2017). Sexual identity and sexual orientation. *Hormones, Brain, and Behavior*, 5(3rd edition), 279-290.
- Colebrook, C. (2011). Queer Kuramın Olasılığı Üzerine. *Cogito*, (65-66), 213-227.
- Cortez, M., Gaudenzi, P. ve Maksud, I. (2019). Gender: pathways and dialogues between feminist and biomedical studies from the 1950s to 1970s. *Physis: Revista de Saúde Coletiva*, 29(01).
- Daniel W. (2021) "Gender, Sex, and Other Nonsense", *commonweal*, march, 1-20 Erişim: <https://www.scielo.br/j/physis/a/p4dXbydkK3jShSKdxxpgpCm/?lang=en&format=pdf>
- Dembroff, R. A. (2016). What is sexual orientation? *Philosophers*, 16 (3), 1-27.
- Direk, Z. (2011). Butler ve Hegel: Arzu, Tanıma ve Akrabalık. *Cogito*, (65-66), 37-50.
- Doellinger von, O. (2018) From Gender Binarism To Gender... Binarism: Gender Identity And New Expressions Of Gender Stereotypes, *International Journal Of And Clinical Neurosciences Mental Health*, 1-4. Erişim: <http://www.chts.min-saude.pt/wp-content/uploads/sites/4/2019/01/from-gender-binarism-to-gender-binarism.pdf>
- Engels, F. (2019). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. Özalp E. (Çev.). İstanbul:Yordam Kitap.
- Ellison, G. T. ve Wet, T. (2018). Biological determinism. *The International Encyclopedia of Biological Anthropology*, 1-4.
- Fish, J. N. ve Russell, S. T. (2020). Sexual orientation and gender identity change efforts are unethical and harmful. *American Journal of Public Health*, 110(8), 1113-1114.
- Foucault, M. (2011). Herculine Barbin'e Giriş. *Cogito*, (65-66), 132-139.
- Goldner, V. (2011). Trans: Gender in free fall. *Psychoanalytic Dialogues*, 21(2), 159-171.
- Green, R. (2010). Robert Stoller's sex and gender: 40 years on. *Archives of sexual behavior*, 39(6), 1457-1465.

- Grosz, E. (2011). Deneyisel Arzu: Queer Öznelliğini Yeniden Düşünmek. *Cogito*, (65-66),7-36.
- Hall, W. J. (2019). Sexual orientation. In Encyclopedia of Social Work. Erişim: <https://www.leedsconservatoire.ac.uk/media/3423/student-additional-protected-characteristics-analysis-1718.pdf>
- Heywood, A. (2011). *Siyasi İdeolojiler* (3. Baskı). Bayram, A.K., Tüfekçi, Ö., İnaç H., Akın, Ş. ve Kalkan, B.K. (Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Holmes, M. (2011). İnterseks: Tehlikeli Bir Farklılık. *Cogito*, (65-66), 99-122.
- Kaneko, Y. (2016). The History of Biology and its Importance for Gender Studies. *GÉNEROS–Multidisciplinary Journal of Gender Studies*, 5(2), 1039-1067.
- Kolker, Z. M., Taylor, P. C., & Galupo, M. P. (2020). “As a Sort of Blanket Term”: Qualitative Analysis of Queer Sexual Identity Marking. *Sexuality & Culture*, 24(5), 1337-1357.
- Kowalska, D. (2017). *The Fouth Wave of American Feminism: Ideas, Activism, Social Media*. Master Thessis, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Warsaw University, Warsaw.1-73.
- Lerner, G. (1986). *The Creation of Patriarchy*. Oxford: Oxford University Press.
- Marcus, D. E. ve Overton, W. F. (1978). The Development of Cognitive Gender Constancy and Sex Role Preferences. *Child Development*, 49(10), 434-444.
- Meyerowitz, J. (2008). A history of “gender”. *The American Historical Review*, 113(5), 1346-1356.
- Millet, K. (1977). *Sexual Politics*, London: Virago Press.
- Morrisey, S. (2003). Patriarchy on Trial: Suicide, Discipline and Governance in Imperial Russia, *The Journal of Modern History*, 75 (March), 23-58.
- Murray, M. (1990). Theorizing Patriarchy. Book Reviews, *Work, Employment & Society*, September 1990, 4(3), 473-475.
- Nadal, K. L. (Ed.). (2017). *The SAGE encyclopedia of psychology and gender*. Sage Publications.
- Oakley, A. (2016). *Sex, Gender And Society*. London: Routledge.
- Oralgül, E. D. (2016). Judith Butler'ın Kimlik ve Siyaset Anlayışı. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 9(1), 47-62.
- Özsungur, B. (2010). Cinsel Kimlik Gelişimi ve Cinsel Kimlik Bozukluğunda Psikososyal Değişkenler: Gözden Geçirme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(3), 163-174.

- Powell, J. W. (1885). The patriarchal theory. *Science*, 5(116), 345-348.
- Sanday, P. R. (2002). *Women at the center: Life in a modern matriarchy*. Ithaca: Cornell University Press.
- Segal, L. (2008). After Judith Butler: identities, who needs them?. *Subjectivity*, 25(1), 381-394.
- Şeker, B. (2011). İnterseksüellik ve Cinsiyetin İnşası. *Cogito*, (65-66),124-131.
- Soble, A. (Ed.). (2002). *The philosophy of sex: contemporary readings*. New York: Rowman & Littlefield Publisher.
- Williams, J. (2001). *Unbending Gender: Why Family And Work Conflict and What To Do About It*. London: Oxford University Press.
- <https://iep.utm.edu/literary/#H8>
- <https://wunrn.com/2018/03/feminist-theories-of-patriarchy/>
- <https://www.britannica.com/topic/matriarchy>
- <https://www.etymonline.com/word/gender>